

Горбова Н.А.

К.п.н., доц. кафедри публічного

управління, адміністрування та права

Гавриленко Ігор

студент групи 13 МБ АІ

Таврійський державний агротехнологічний

університет, м. Мелітополь

ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВА ОБГРУНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Вступ. На сучасному етапі розвитку аграрного виробництва надзвичайно важливу роль у забезпеченні зайнятості і належного рівня добробуту сільського населення відіграють особисті селянські господарства. За результатами наукових досліджень можна побачити, що сьогодні приватний дрібнотоварний сектор разом із сільськогосподарськими підприємствами є головними виробниками сільськогосподарської продукції в регіонах України. Малі форми господарювання на селі виступають не лише як взаємодоповнюючі, але в більшій мірі як конкуруючі господарські системи. Це зумовлює доцільність розгляду проблем формування і розвитку таких форм господарювання, серед яких особливо важливу роль відіграють особисті селянські господарства (в подальшому ОСГ) в порівнянні із сільськогосподарськими підприємствами.

Виклад основного матеріалу. Особисті селянські господарства існують з часів виникнення людської цивілізації. Видатним дослідником селянського господарства, який вивчав соціально-економічну суть та закономірності його функціонування, був економіст аграрник О. В. Чаянов. Він довів, що селянське трудове господарство, на відміну від капіталістичного, характеризується стратегічною орієнтацією на самовиживання, а не на одержання прибутку, самоексплуатацією, можливістю існування навіть при збитковості виробництва [1].

Протягом 1980 р. особисті підсобні господарства виконували допоміжну роль у забезпеченні галузей економіки і населення продукцією сільського господарства. Вони також відігравали основну роль у формуванні доходів сільського населення, оскільки їхня частка у сукупних доходах сімей працівників складала 25,3 %, у доходах колективного господарства – 33,9 %. Наприкінці 80-х років країну вразила соціально-економічна криза, внаслідок якої припинилися процеси інтеграції суспільного та приватного секторів [2, 3].

Результати дослідження особистих селянських господарств дозволили виявити характерні особливості їх розвитку: своєчасність і якість виконання сільськогосподарських робіт, виробництво продукції за розширеним асортиментом, динамічність, гнучкість, мобільність, самоокупність і низькі капітальні вкладення. У результаті функціонування ОСГ засновувалося на різних видах діяльності, таких як:

- ✓ Забезпечення умов виробництва сільськогосподарської продукції;
- ✓ Виробнича;
- ✓ Реалізація продукції.

За умов ринкових відносин економічні інтереси є об'єктивними мотивами дій економічних суб'єктів, що зумовлено матеріальною зацікавленістю в певній діяльності у системі виробничих відносин. Отже, особисті інтереси завжди мотивовані власною діяльністю сім'ї особистого селянського господарства. При цьому встановлюють ті господарюючі суб'єкти, які здійснюють вибір власної діяльності на основі зіставлення очікуваних вигод і витрат, попиту і пропозиції. Вважаємо, що дана форма господарювання виявилась більш пристосованою (порівняно з іншими) до особливостей перехідного періоду і формування ринкових відносин. Особисті господарства населення працюють за принципами самофінансування і без значних капіталовкладень нарощують об'єми виробництва сільськогосподарської продукції. Вони менше залежні від різного роду енергоносіїв, їх вартості та інших матеріально-технічних ресурсів із-за переважного використання ручної праці.

З початком впровадження ринкових відносин і з поглибленням аграрної кризи кількість особистих селянських господарств стрімко збільшувалась, а

чисельність зайнятих тут працівників зростала. Характеризуючи місце ОСГ в Україні та інших країнах пострадянського простору, ряд вчених сприймають і розглядають його як форму організації самозабезпечення сім'ї усім необхідним для задоволення її матеріальних і нематеріальних потреб, а тому вчені характеризують особисті господарства як важливу індивідуальну стратегію виживання населення [4, с. 113-114].

За нашим розумінням, ведення ОСГ здійснюється завдяки особистій праці окремого громадянина та членів його родини з метою виробництва сільськогосподарської продукції і задоволення своїх потреб у продуктах харчування та ін. Отже, особисте селянське господарство є формою виробництва продуктів та отримання прибутку, відтворення особистої власності.

Новий етап розвитку особистих підсобних господарств (ОПГ) населення в Україні розпочався зі здобуттям її незалежності. Розширено площу землеволодіння і землекористування цих господарств відповідно до земельного законодавства. Не існує ніяких обмежень щодо кількості поголів'я тварин, яке може утримувати сільська сім'я. Більшість сільських жителів в результаті роздержавлення і приватизації отримала право на одержання середньої земельної частки і майнових паїв. У результаті ОПГ населення стали основним виробником сільськогосподарської продукції в країні.

Організація та діяльність особистих селянських господарств регулюється Законом України «Про особисті селянські господарства». Відповідно до цього закону особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.[1]

Стаття 5 вищевказаного закону передбачає, що для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше

2,0 гектара, передані фізичним особам у власність або оренду в порядку, встановленому законом. [1]

У сучасних умовах земельною реформою передбачено посилення ролі даного сектора виробництва. Декретом Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земельних ділянок» (26.12.1992р.) врегульовано безоплатну передачу громадянам у приватну власність земельних ділянок, наданих їм для ведення особистого господарства, будівництва і обслуговування жилого будинку та господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва у межах норм, визначених Земельним кодексом України (13.03.1992 р.).

Специфіка розвитку аграрного сектору і сільськогосподарської праці спонукають до необхідності визначення економічних та правових особливостей праці сільських жителів і безпосередніх працівників ОСГ:

- Різноманітність психологічних і фізіологічних рис трудової діяльності селян.
- Роздвоєність сфери використання праці.
- Необхідність самореалізації професійних знань та навичок в сільськогосподарському виробництві та отримання найвищого трудового результату.
- Відсутність дієвого механізму реалізації законодавчих актів стосовно забезпечення соціального захисту сільського населення.

Особисте селянське господарство відрізняється від інших форм господарювання тим, що воно є сімейним виробництвом. А тому ОСГ не можна ототожнювати із домашнім господарством, оскільки останнє є формою організації побуту, засобом організації споживання продуктів і послуг, а особисте селянське господарство виступає формою виробництва продуктів, отримання прибутків і відтворення особистої власності. Окрім цього, сучасні ОСГ відрізняються вищим рівнем інтенсивності виробництва, оскільки вони використовують засоби малої механізації, мінеральні добрива, засоби захисту рослин і тварин, які можна придбати за ринковими цінами, а тому вплив ринку на розвиток ОСГ значний [5, с. 240].

Вкладення коштів у сільське господарство України є дуже ризикованою справою, яка є результатом не лише не прогнозованості природних умов, але й непередбачуваності ринкової кон'юнктури в умовах трансформаційних змін. Власники ОСГ завжди мають простір для вибору альтернативного організаційного плану: виробляти певні види сільськогосподарської продукції і виставляти її на ринок, або забезпечити себе від ризику і задовольнитися мінімальними доходами, максимально натуралізувавши своє виробництво.

Сьогодні ОСГ разом із сільськогосподарськими підприємствами є головними виробниками сільськогосподарської продукції в Україні. Вони виступають не лише як взаємодоповнюючі, але певною мірою і як конкуруючі господарські системи, оскільки ОСГ складають конкуренцію державним сільськогосподарським агроформуванням у використанні матеріальних і трудових ресурсів, реалізації виробленої продукції.

Вважаємо, що і надалі ОСГ слід вважати як рівноправну організаційно-господарську форму, що до цих пір обумовлюється невирішеним протиріччям між існуючою організацією виробництва і праці на підприємствах та низькою віддачею виробничих фондів; одержанням від праці у суспільному секторі доходу, який поки що не сприяє можливостям забезпечити задовільний рівень життя сільського населення; успішною діяльністю ОСГ, що забезпечують зростання обсягів виробництва різних видів продукції.

Висновки. Проведені дослідження показали, що особисте селянське господарство є формою господарювання селян (фізичних осіб), яка заснована на приватній власності, ведеться силами членів сім'ї (родини), передбачає виробництво та переробку сільськогосподарської продукції з метою не тільки особистого споживання, але й реалізації її надлишків.

ОСГ вирішують такі основні завдання: самостійно обирають форми і методи роботи; поповнюють недостачу тих продуктів, які недоцільно виробляти на великих підприємствах; виробляють екологічно чисту і якісну продукцію; забезпечують кращі показники продуктивності й урожайності порівняно з іншими агроформуваннями; переробляють побутові і виробничі відходи з метою подальшого їх використання; за рахунок малих розмірів мають велику стійкість

до погодних умов; раціонально використовують земельні і трудові ресурси, які не зайняті у суспільному виробництві; добиваються прямої залежності кінцевих результатів своєї праці від її кількості та якості. Але проаналізувавши діючу нормативно-правову базу автором зроблені висновки про те, що діяльність ОСГ недостатньо врегульована, а саме власники таких господарств повинні мати реальні пільги, які дадуть можливість набувати економічних преференцій.

Отже, необхідність існування ОСГ та їхній подальший розвиток у перспективі пов'язується з тим, що вони будуть і надалі забезпечувати поповнення обсягу та асортименту сільськогосподарської продукції; збільшувати додаткові грошові надходження сільського населення; раціонально використовувати наявні ресурси та їхній надлишок у громадському господарстві; забезпечувати економію капіталовкладень у сільське господарство та скорочення втрат сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Закон України «Про особисте селянське господарство» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 29, ст.232.
2. Чаянов А. В. Крестьянское хозяйство: избранные труды. Москва: Экономика, 1989. 489 с
3. Мельник Л. Ю., Макаренко П. М. Особистий сектор сільськогосподарського виробництва: стан, тенденції та перспективи. Економіка АПК. 2002. № 11. С. 119-127.
4. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток особистих селянських господарств в Україні. Економіка АПК. 2005. № 2. С. 7-15.
5. Михайлов Л. І. Особисті підсобні господарства населення: сутність, класифікація, ефективність. Економіка АПК. 2001. № 7. С. 113-119.
6. Прокопа І. В., Беркута Т. В. Господарства населення в сучасному аграрному виробництві і сільському розвитку. Київ: НАН України; Ін-т екон. та прогноз., 2011. 240 с.